

etologie

„Etovýcvik“

Z pohledu vědy lze otázky v záhlaví dosud těžko jednoznačně odpovědět, neboť hodnověrných dat je dosud poskrovnu. Zásadní radou pro úsudky každého z nás je obezřetnost a střízlivé porovnání proklamovaných postupů a zázračných účinků s biologií koně a vlastní zkušeností. Metody založené na budování horsemanshipu (vztahu mezi koněm a člověkem) nelze jistě házet do jednoho pytle a přinejmenším v rukou svých objevitelů fungují mnohdy velmi dobře. Jejich nesporným společným kladem je přístup ke koni jako živému tvorovi s vlastními potřebami a individualitou.

Novost proklamovaných přístupů je třeba brát s rezervou. Co se v našich evropských podmínkách zdá novinkou, může být na druhém konci světa běžnou rutinou a opačně (například kruhové ohrady, které k nám masově přišly až s „novou vlnou“). Tím nikterak nepochybňuji přínosné sblížení a prolínání obou jezdeckých světů, evropského a západního (westernového) stylu tréninku koní. (Specialistům na tu či onu disciplínu a styl se omlouvám za bezbřehé zjednodušování; cílem nejsou „hovory o drezuře“, ale stopování základních principů výcviku.)

Základní rozdíly obou „interkontinentálních“ přístupů se odvíjejí od historických potřeb lidí. Kořeny současného evropského ježdění vycházejí z vojenské tradice cvičit dokonale „řiditelné“ koně, kultivované v dobách míru hravostí šlechtity, lpící na vznošené noblese své osobní prezentace. Oproti tomu zejména honácké a „dálkově přepravní“ využívání koní vedlo v oblastech westernového ježdění spíše k rozvoji vytrvalosti a schopnosti samostatně konat (zejména při práci s dobytčím). V obou případech byl kladen důraz na snadnou ovladatelnost, uvolněnost a rovnováhu koně, lišily se postupy

V poslední době se i v české kotlině roztrhl pytel s nejrůznějšími novými, spolehlivými a respektuplnými metodami a učením, kterak vycvičit koně a vytvořit si s ním partnerský vztah. Jejich propagátoři se často vymezují vůči tradičním, zastaralým a ke zvířeti nevlídným metodám. Náhradou nabízejí jedinečné řešení založené na pozitivním přístupu, přirozeném chování a vzájemně srozumitelné komunikaci s koněm. Jsou tyto metody nové? Respektují přirozené chování? Jsou pozitivní? Jsou v příkrém rozporu se stávajícími postupy? Cílem dnešního dílu je přispět čtenářům informačním materiálem k jejich soukromým odpovědím.

aneb

Kůň, který naslouchá lidem...?

dosahování těchto cílů (podrobněji např. Waran a Casey v knize *The Domestic Horse. The Evolution, Development and Management of its Behaviour*, editoři Mills a McDonnell, Cambridge University Press 2005).

V evropských končinách šlo principiálně o vytvoření poslušného koně, jehož každý pohyb je kontrolovatelný „shora“. S cíleně šlechtěnými a individuálně ustájenými koňmi se pracovalo již od raného věku. V amerických dálavách, řečeno moderní školní terminologií, se spíše než na přeřikávání nadrcených encyklopedických znalostí dbalo na

seberealizaci a operativní používání informací v praxi. Koně byli drženi ve skupinách za „polopřirodních“ podmínek a do výcviku přicházeli krátce před plánovaným využitím vesměs bez předchozí „předvýchovy“ (většinou jako čtyři až pětiletí). Vycvičit nezvedené postpubertální fracky však bylo podstatně složitější než odmala drezírované žáčky z anglické školy - proto ony kruhové ohrady, na které dnes mnohdy našinec patří romantickými brýlemi navazování přátelského vztahu. V dřevních dobách dobývání divokého západu byly svědky účinného, leč velmi surového pře-

svědčování koní ke spolupráci. K takovému lámání a cílené deprivaci koní se dnes přízná málokdo.

Neznalost neomlouvá

Ze sebelépe se tvářícho uceleného „balíku rad a doporučení“, jak přistupovat ke koni a jeho výcviku, je dobré nejprve smýt lákavé pozlátko výkladu, jak moc je právě tento přístup koni srozumitelný a přirozený. Nenechme se zmást. V koňské „přirozenosti“ není ani v nejmenším zabudováno nosit člověka či tahat povoz, a přestože koně zřejmě k jistě

schopnosti vnímat lidské vyjadřovací prostředky během domestikace přeci jen dospěli (viz kapitola o kognitivních schopnostech koní), rozhodně se nerodí s přijímačem lidských komunikačních vln.

Autory takových programových balíků bohužel nezdědali na švestkách v zahradě nepoznání, neboť jejich představa přirozeného chování koní a biologických zákonitostí jejich života bývá velmi orientační (pravidelní čtenáři tohoto seriálu jsou jistě citliví na bajky o teritorialitě koní, úlohách dominantních a vůdčích členů stáda apod.). To ovšem neznamená, že nejsou schopni dospět nenásilnou formou k požadovaným výkonům a spolupracujícímu koni. Vedou-li doporučené postupy po technické stránce k cíli, lze interpretační pomýlenost považovat za politováníhodnou básnickou licenci tvůrce, přímo nepoškozující výsledek. Vžitě označení „zařkávač koní“ pak odkazuje spíše ke druhému významu původního anglického termínu „whispering“, tedy „zlolajný“ či „pomlouvačný“ (řikají „whispering tongues“, tedy „zlí jazykové“).

Pozor na doporučení typu „navázání rovnocenného partnerského vztahu“, odmítání principů dominance a submisivity a zdůrazňování „vůdčí role“ trenéra. (Opět narážíme na nepřesné užívání termínů „vůdčí“ a „dominantní“. Vůdčí jedinec znamená zkušenost a zdroj, ke kterému nás vede. Může nám, samozřejmě, současně dominovat. Ale nemusí - pak se nechám dovést bezpečnou cestou k lizu, který pak v cíli jako dominantní zvíře přerozdělím podle svých představ).

Vyžadování kýžené reakce na zesilující pobídku bývá standardní součástí tréninkových metod, čímž ono proklamované rovníko mezi partnery přeci jen alespoň „o fous“ rozevřít konce směrem k člověku. V jakkoli přátelském vztahu by měl být člověk dominantním členem, který kontroluje a ovládá chování koně. Mají-li v tom oba jasno, není třeba si to trvale připomínat a výcvik může probíhat oboustranně radostnou hrou bez setrvalého peskování koně.

Alternativní metody proklamují dobrovolnost, ochotu a radost, se kterou se kůň oddává tréninku, protože úkoly jsou koni sdělovány pro něj srozumitelnou a nenásilnou formou. Ovšem i klasické drezurní učebnice pracují s termíny jako trpělivost, porozumění pomůckám, důvěra či vůdčí jedinec (McLean, Anthrozoos 2005). Jak obtížné je takové termíny uchopit a převést do praxe ví snad každý, kdo se alespoň jednou snažil být programově trpělivý, vstřícný a srozumitelný.

Podmiňovací způsob koňské řeči: negativní neznamená vždy negativní

Zatímco pohádkářský obal nemusí po praktické stránce průběhu výcviku koní podle dané metody příliš škodit, kritickou se, napříč metodami, ukazuje neznalost základní teorie učení (learning theory). V tom se shoduje většina vědců, kteří se tréninkem a učením u koní zabývají (např. Daniel Mills, Natalie Waran, Cynthia McCall, Amanda Warren-Smith, Andrew McLean). Samotný princip výcviku je totiž v dresu jakékoli koňské disciplíny a přístupu obdobný a (teoreticky) velmi prostý: dosažení určité změny chování koně, ke které lze dospět třemi různými, kombinovatelnými způsoby vytváření podmíněných nervových spojení - jejich pozitivním nebo negativním posilováním (angl. reinforcement) a/nebo trestem (Waran a Casey, viz výše).

Výcvik koní, napříč přístupy, je založen zejména na negativním posilování reakcí na

pozitivní posilování se při výcviku používá zejména „na dálku“ (typickými cvičenci jsou delfíni nebo ploutvonožci, kteří na písknutí dovádějí v bazénu - za určité chování jsou opakovaně odměňováni potravou, až začnou požadované cviky provádět sami pro získání lahůdky; pokud spolu s potravou přichází nový podnět, např. písknutí, vytvoří si spojení „pískne - zacvím - bude žrádlo“). Práce s koněm je většinou kontaktní, proto je nasnadě využití přímého tlaku (holení, otežení, rukou, bičkem nebo svou vtíravou přítomností). „Odměnou“ je uvolnění tlaku, které musí následovat bezprostředně po správném provedení požadovaného úkonu. Negativní tedy nutně neznamená nevlídný nebo surový (v literatuře se prosazuje termín „averzivní“, tj. vyvolávající ústup od podnětu). Prakticky jakákoli tlaková pobídka je nahraditelná pobídkou pozitivní nebo neutrální (hlasovou pomůckou, pískáním nebo třeba vyluzováním zvuků nejrůznějšími udělátky, viz tzv. clicker trénink), a to až do vyčerpání představivosti trenéra či „neuronové“ kapacity koně.

„Kopni do té bedny...“

Ani v počátku vštěpování reakce na určitou pobídku (např. vykročení koně na přiložení obou holení v oblasti podbřišníku) nemusí být podnět nikterak silný. Stojí-li kůň klidně dál, vytrvám. Nedostavuje-li se reakce, zesílím tlak. Jakmile kůň vykročí, musí holeň okamžitě přestat „obtěžovat“. Několikerým opakováním principu „tlak - reakce - uvolnění tlaku“ docílíme (podle situace v rámci jedné či více lekcí) zařazení nového prvku do repertoáru chování cvičence. Teprve následuje-li na určitou pobídku stále stejná reakce (podle statistických zásad alespoň pětkrát v řadě), mohou pokročit k dalšímu cviku. Okopáváním koně se tedy nic neřeší, leda by ono samo mělo být pomůckou. Pozornost koně lze získat i vstřícnějším způsobem.

Klíčová je vytrvalost a důslednost opakování stále stejné pomůcky (podnětu) při vštěpování jejího významu. Je bláhové se domnívat, že našim pomůckám koně „přirozeně“ rozumějí. Například výše zmíněná pomůcka vedla při prvním působení k vykročení jen 12 % remont (McLean, disertační práce 2005).

Příště budeme v tématu pokračovat trestem, pochvalou, důsledky špatného chápání a uplatňování teorie učení a dobrými radami „jak na to“.

Jitka Bartošová
(bartosova.jitka@vuzv.cz)

VÚŽV Uhřetěves (MZe 0002701402)

Kresba Luděk Bartoš

Ilustrační foto Christiane Slawik

podmíněné podněty (v úzké kombinaci s postupnou habituací, tj. uvykáním, viz dřívější kapitoly seriálu). Vzhledem k obecné neznalosti teorie učení se řada trenérů bude přit to, že používají zásadně pozitivní posilování působení podnětů (tedy odměnu a vstřícnost) a cokoli negativního by nevzali do úst. Není tomu tak. I když koně za správně vykonaný úkol odměníme pamlskem, primárním podnětem zůstává pobídka holení, zkrácení oteže nebo třeba tlak rukou či holí jakékoli barvy a tvaru. Jablko je pro koně sice pozitivně přijímaným jevem, ale až sekundárním (druhotným) a nespecifickým („bez konkrétního cíle“) podnětem, respektive tím, co v lidské řeči nazýváme odměnou. Naučit koně, aby na podání jablka například vykročil, pochopitelně lze. O praktičnosti takové dovednosti je však možné dosti pochybovat.